

que en sereu molt ben pagats amb moneda barcelonesa.

Fadrins, si en voleu venir; a robar-ne una donzella!

REMEIS TRADICIONALS DEL LLUÇANÈS: APUNTS ETNOBOTÀNICS D'UNA COMARCA DE LA CATALUNYA CENTRAL

M. ÀNGELS BONET

Universitat de Barcelona

ROSER REIXACH

Centre d'Estudis del Lluçanès

*Traditional Remedies of the Lluçanès:
Ethnobotanical Notes from a central Catalan Sub-Region*

La cultura tradicional relacionada amb les plantes ha estat fins fa ben poc un dels pilars fonamentals de la medicina popular. A través d'aquest article fem un breu repàs a la recerca etnològica i etnobotànica duta a terme al Lluçanès (Catalunya central) per part de diversos autors durant el segle xx i esbossem els aspectes metodològics i alguns resultats d'una recerca etnobotànica actual que té com a finalitat revisar i completar les dades precedents.

Paraules clau: Lluçanès, Catalunya, etnobotànica, plantes medicinals, medicina popular.

Traditional culture linked to plants has been one of the main pillars of folk medicine until recent times. In this paper we have a look at the ethnological and ethnobotanical research carried out in el Lluçanès (Catalonia) during the 20th century by different researchers. In addition, we sketch some methodological aspects and give some results of a current study that aims to complete the preceeding data.

Keywords: Lluçanès, Catalonia, ethnobotany, medicinal plants, folk medicine.

Introducció

Des de temps immemorials els humans hem utilitzat tot el que teníem més a l'abast al nostre voltant per assegurar-nos la supervivència, per combatre malalties i per satisfer les nostres necessitats més bàsiques. Són sabers que hem anat transmetent de generació en generació i que van ser ben útils per a molts dels nostres predecessors. Amb el pas dels anys i la irrupció de l'anomenat progrés hem deixat de banda alguns d'aquests coneixements per considerar-los inadequats, ineficaços o simplement antiquats. És el cas de molts remeis que els nostres avantpassats preparaven a partir de les possibilitats que els oferia el seu entorn: remeis vegetals, animals i fins i tot minerals, així com aquells que són immaterials, com ara el poder curatiu de determinades persones o el cas d'una oració o una cançó, que també suplien els mètodes actualment designats com a científics.

Des de fa uns anys es constata un interès creixent per rescatar de l'oblit tots aquests sabers tradicionals relacionats amb les plantes, principalment entre un sector jove de la població que ha tornat a les zones rurals i que vol recuperar antics usos, en un moment en què es qüestionen mètodes de tractament de certes malalties i que en sorgeixen d'altres molt relacionades, segons diuen, amb una determinada manera de viure. De fet, en molts casos s'ha pogut demostrar científicament l'eficàcia dels tractaments tradicionals, i els laboratoris farmacèutics tendeixen cada vegada més a incorporar substàncies d'origen vegetal en els seus preparats.

Què és l'etnobotànica?

L'etnobotànica és la branca de la botànica que s'ocupa d'estudiar els coneixements populars referits a les plantes en un territori concret. Es tracta d'una disciplina relativament recent que, a Catalunya, té un precursor en la figura del botànic Pius Font i Quer (Camarasa, 1984). En el seu conegut llibre *Plantas medicinales. El Dioscórides renovado* (Font, 1961), l'autor s'ocupa no només de ressenyar detalladament els usos tradicionals de les espècies medicinals de l'àmbit mediterrani, sinó que també en consigna els noms en català, castellà, gallec i basc. Amb el propòsit de continuar, en certa manera, la tasca iniciada per Font i Quer, a finals de la dècada de 1980 s'inicià a la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona una línia de recerca en etnobotànica catalana. Des d'aleshores s'han estudiat diferents territoris de les comarques de parla catalana. Podem citar, entre altres, els treballs duts a terme a la Cerdanya i comarques veïnes de la Catalunya Nord (Muntané, 1991, 2002, 2005), el Pallars (Agelet, 1999, 2008), l'Alt Empordà (Parada, 2008) i el Montseny (Bonet, 2001; Bonet & Vallès, 2006). Des d'altres centres de recerca s'han estudiat diferents zones del País Valencià (Mulet, 1991; Pellicer, 2000-2004) i de les Illes Balears (Torres, 1999; Moll, 2005). Actualment s'estan estudiant des del mateix punt de vista la comarca del Ripollès i l'illa de Mallorca (per a una informació més detallada, veg. Vallès, 2007 i les referències que conté).

Antecedents de la recerca etnològica i etnobotànica al Lluçanès

Fa aproximadament dos anys vam iniciar un treball de camp al Lluçanès amb la intenció de recollir tot aquest saber tradicional relacionat amb l'ús de les plantes i altres elements de la natura (animals, minerals), tant en el camp medicinal com en altres àmbits de la cultura popular al llarg del s. xx i fins a l'actualitat, una compilació de la memòria col·lectiva que és també una mostra patrimonial d'aquest territori.

Cal esmentar que abans de la nostra ja hi ha hagut altres recerques a la zona que s'han interessat per aquesta temàtica i que hem tingut en compte a l'hora de posar-nos a treballar. És el cas de la recerca duta a terme per Josep M. Vilarmau (1900-1947), folklorista de Santa Maria de Merlès, que va recollir un interessant corpus de cultura popular al Lluçanès, en àmbits ben diversos, fins a mitjan s. xx, i del GRFO (Grup de Recerca Folklorica d'Osona), que va treballar-hi en la dècada de 1980.

El treball de recerca etnològica de Josep M. Vilarmau

Josep M. Vilarmau dedicà gran part de la seva vida a la recerca sobre temes de cultura popular al Lluçanès, material que recopilà en diverses carpetes i que tenia la intenció d'editar en onze volums. El desè d'aquests volums, que designà amb el nom de *Pistologia, creences i supersticions populars*, recollia tot tipus de creences i costums per guarir malalties, fruit d'un treball que es va interrompre a causa de la seva mort sobtada i que per aquest motiu és el que es considera més incomplet. Un dels informants que més esmenta és el curandero Pere Grau, nascut a Prats de Lluçanès el 1866, que Vilarmau presenta com «un arxiu ambulat de

Fig. 1. El mas Vilaroger d'Oristà. Foto Bonet i Reixach.

saber popular» i que ell anomenava el curandero del Lluçanès. Aquests curanderos, molt habituals als indrets rurals, eren persones a les quals s'atribuïen poders especials per curar i que sovint es reconeixien perquè naixien amb algun signe al cos o en una data o circumstància familiar determinada. Pere Grau, que també feia previsions de futur, li va transferir nombroses dades, oracions i receptes, i li descrivia la manera de curar malalties a vegades sense aplicacions directes sobre el cos, fins i tot a distància. Així, podia curar, segons Vilarmau, amb intervenció purament física damunt del pacient, amb la corresponent cura de força; amb intervenció damunt del pacient, física i moral sense cura de força, i amb intervenció damunt del pacient purament moral.

Aquí tenim un exemple d'una de les cures explicades per Pere Grau a Vilarmau:

«Per als que pateixen de la melsa. Es prenen nou terrossets de sal, cada un com un gra de pèsol, s'agafen d'un en un tot senyant amb cada un d'ells el costat esquerre del malalt pronunciant les següents paraules:

'En nom de Déu et curis
de la melsa
com se fonderà aquesta sal.'

Es tira el gra de sal en una xicra d'aigua pronunciant el nom de Jesús. Es repeteix tantes vegades com grans de sal s'han escollit. Després de nou hores (tantes com grans de sal), ja es pot llençar l'aigua i la sal.

Aquesta cura cada matí i vespre durant nou dies resant cada dia Parenostres a la Santíssima Trinitat després de cada cura.»

Com a resultat de la seva recerca pel Lluçanès, Vilarmau recopilà remeis variats, alguns força curiosos com aquest per al mal de coll: «Per Sant Blas, pel gener, advocat del mal de coll, la gent porta a l'església pans, panses, figues, nous i altres fruites, les beneeixen i durant l'any, quan tenen mal de coll en mengen i es cura». O per al mal de dents i queixal, «posar al clatell emplasta amb cinc cargols trinxats barrejats amb llevat de pastera».

La recerca etnològica del Grup de Recerca Folklòrica d'Osona

Una altra etapa de la investigació sobre aquest tema se situa als anys 1982 i 1983, quan el GRFO va fer treball de camp al Lluçanès sobre folklore en general i va dedicar una bona part de la recerca als remeis usats a la zona. Tot aquest material es troba enregistrat en cintes magnetofòniques (cassets i DAT) i catalogat amb diferents entrades segons els temes tractats. D'aquest recull, molt específic, amb les dates, els llocs i els noms dels entrevistats, en podem extreure una minuciosa llista de malalties i remeis. El podem considerar un treball complementari, per les dates, al que havia iniciat Josep M. Vilarmau, amb el valor afegit que els membres d'aquest grup de recerca van poder entrevistar encara alguns dels mateixos informants. A part de la llista de remeis, hi trobem dades complementàries, com ara els moments més escaients per collir determinades herbes o aplicar cures. Igualment, citen informants que els parlen del mal donat, mal de bruixa o mal d'ull, i recullen la importància, encara en aquells moments, de les oracions a l'hora de curar-se; per exemple, ressenyen algunes oracions per als espatllats i fins i tot una cançó per curar el restrenyiment.

Entre els remeis més citats hi ha els que fan referència a la desaparició de les berrugues, dels quals en trobem una amplíssima mostra, amb la intervenció de diferents plantes i altres elements: lleterassa, herba berruguera, llet de fulla de figuera, suc d'albergínia, all fregat, suc de soca de roure, fulles de tomaquera, suc de cassanelles tendres, aigua del santuari de la Quar, aigua beneïda, fregar les berrugues amb cargols, rentar-les amb rosada de la nit de Sant Joan, colgar una fulla de roure a terra per a cada berruga, lligar-les amb un fil de seda, rentar-se les mans amb aigua en una església on no s'hagi estat mai.

Era habitual que a les cases de pagès es conservessin anotacions sobre remeis que anaven passant de generació en generació, i que algunes famílies encara conservaven quan aquest grup les va visitar. Per aquest motiu, en van recollir alguns on es detallen de manera exhaustiva tots els ingredients i la manera d'aplicar-los correctament i que són una bona mostra d'aquests receptaris. És el cas d'un recull escrit a mà i datat a finals del s. XIX a Santa Maria de Merlès on, entre altres, s'explica aquesta recepta:

«Modo de formar angüen eficàs per acabar de curar los aristos.¹

Primerament erva del mal estrany y, a més, herba del Sant bravo y, a més herba que se diu hiva, y herba que se diu pistus i consolves y craspinnell del més gras i plantache del estret, arrel de floravia y sera nova i oli.

Primer se à de posà lo oli a bullí, con aurà bullit tirar-i un xiquet de sera nova y després posar-i un poc de cada mena de las hervas, i quan auran bullit dexar-o prenda un poc. Des de luego tirar-i un rajet de aygua y ab una cullera dexetar-o ve y estara fet lo angüen.»

Altres treballs de recerca etnològica i etnobotànica

Cal fer esment també que l'any 1999 es va publicar, a la Torre d'Oristà, el quadernet *Herbes i remeis casolans*, una edició del Grup d'Exposicions Populares de la localitat, que cada any investiga sobre costums del poble i ofereix una exposició per Setmana Santa. Es tracta d'un col·lectiu de dones que van entrevistar gent gran i van aconseguir un breu però interessant treball on es recullen, entre altres, l'elaboració d'olis, xarops, ungüents, esperits i altres remeis. Un dels més curiosos és l'anomenat oli del nerviós, aconsellat per a depressions, estats nerviosos, rampa... i que es fa de la següent manera:

«Es posa un ramet de les següents herbes: te, menta romana, hisop, marduix, marialluïsa, donzell, sàlvia grossa, berraines, buriol, tarongina, menta de gat, botonets de Sant Josep, herba blava, barballó, romaní, sajolida, malves, plantatge estret, plantatge ample, farigola, esparmellatge, camamilla, fulles de noguer, sàlvia estreta, herba fetgera, herba prima, ruda, herba del còlic, flor de centaure, boira, herba de Sant Antoni, arrels d'esbarzeró, arrels de malví, arrels de ribardu, morelles, pates de gall, trepadella borda i Sant Joan grossos (menta). També s'hi posen les següents espècies: alls, julivert, canyella, clavells i nou moscada. S'hi afegeixen un tall de gallina, un braó de carn de xai, quatre litres d'oli, dos litres de moscatell, un tronquet de cep i cues de cirera. Es posen tots els ingredients en una cassola gran de terra i es fa bullir moltes hores fins que es redueix a la meitat. Quan s'hagi refredat es cola. Amb aquest oli es fan fregues als polsos, als canells... També es pot fer una novena, prenent-ne una cullerada de cafè cada dia.»

Metodologia emprada en la nostra recerca

La metodologia que estem duent a terme es basa en entrevistes a gent dels diferents municipis de la comarca, persones d'edat avançada —la majoria de més de vuitanta anys— nascuts o residents des de molt joves al Lluçanès. Prenent com a base la informació recollida en les recerques prèvies hem preparat uns qüestionaris molt oberts que utilitzem i adaptem segons les condicions de l'informant a qui ens dirigim.

1. Segons el *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB-E) un 'aristol' és una inflamació aguda i sèptica dels dits (cast. *panadizo*).

Fig. 2. Moment de la realització d'una entrevista a Dolors Plans, Ramon Badia i Rosa Bruc. Casal d'Avis de Prats de Lluçanès, març de 2012.

De cada entrevista, habitualment a casa de l'informant, en fem els enregistraments corresponents, fotografies, i a vegades alguns fragments de vídeo. Igualment, demanem mostres de les plantes o altres remeis si en tenen a l'abast i, si és possible, fem amb els informants una petita sortida al camp per tal de recol·lectar les plantes de què ens han parlat. Amb les mostres recollides es confecciona un herbari que servirà de suport a la informació que hi fa referència. Les transcripcions de les entrevistes es fan mantenint el lèxic i les expressions pròpies de la zona i recollint les diferents variants dialectals dels noms de les plantes, algunes de caràcter força local. Cada planta s'identifica pel nom científic corresponent i es demana a l'entrevistat el tipus d'ús que se'n fa, la part utilitzada, on i com s'aplica (o s'aplicava), la periodicitat, curiositats destacables i els costums o les creences relacionades. Els informants també ens expliquen on trobaven les plantes, el període de recol·lecció o si eren de cultiu propi —perquè n'hi havia algunes que no faltaven mai al voltant d'una casa—, si les havien d'anar a buscar al bosc o en algun altre lloc concret, o si necessitaven, per a la preparació d'algun remei, algun ingredient especial que portaven les muntanyeses, nom que rebien, al Lluçanès, les trementinaires. Igualment, ens expliquen com cullen les plantes, on les guarden i quins llocs es consideren els més apropiats perquè no es facin malbé i mantinguin les seves propietats.

Fig. 3. Plantes medicinals guardades en un rebost del Vilar de Sant Boi de Lluçanès. S'observen, entre altres, pètals de rosa (*Rosa* sp.), herba prima (*Asperula cynanchica*) i camamilla (*Matricaria recutita*). Foto Bonet i Reixach.

Ens han explicat un bon nombre de remeis que s'aplicaven al bestiar —petits ramats que tenien per a l'autoconsum, aviram, animals de companyia— per tal de guarir-los de les malalties més freqüents, en un temps que no hi havia veterinaris. A més, hem pogut conèixer de primera mà el procés d'elaboració d'alguns preparats medicinals, com l'oli de ginebre (fig. 4), que es feia servir sobretot per curar i prevenir malalties del bestiar i s'obtenia per destil·lació seca de la fusta del ginebre blanc (*Juniperus oxycedrus*), o l'essència de saüquer —amb aplicacions medicinals diverses— que s'elabora destil·lant de manera casolana la inflorescència de *Sambucus nigra*.

Alguns remeis recopilats

Entre les plantes més esmentades com a medicinals al Lluçanès destacarem les següents: el timó (*Thymus vulgaris*), molt apreciat per les seves propietats desinfectants i digestives; l'herba de Sant Joan (*Hypericum perforatum*), un bon antiinflamatori d'ús extern; l'herba blava (*Polygala calcarea*), que es fa servir com a antiinflamatori intestinal; l'herba prima (*Asperula cynanchica*), d'acció diürètica; la centaurea (*Centaurium erythraea*), molt emprada antigament per donar als nens

Fig. 4. Oli de ginebre, obtingut per destil·lació seca de la fusta de *Juniperus oxycedrus* i usat tradicionalment en medicina i veterinària populars. Foto Bonet i Reixach.

que no tenien gana; el donzell (*Artemisia absinthium*), per al tractament dels cucs intestinals; el saüc o saüquer (*Sambucus nigra*), amb nombroses aplicacions medicinals, entre elles, el tractament de la febre i dels refredats; la malva (*Malva sylvestris*), bona també per als refredats i molt usada en veterinària, i el plantatge (*Plantago lanceolata*), que es pren en forma de tisana per estovar la mucositat i per calmar la tos, i també s'empra, tòpicament, per curar ferides i llagues de la boca.

Moltes vegades, les plantes medicinals no es prenen per separat sinó en barreja. També hi ha mescles de plantes que es posen a macerar en oli o bé en alcohol i s'apliquen externament en forma de fregues per alleujar el dolor, els cops, torçades i altres inflamacions.

Dolors Plans Bujons (la Lola de la Cirera), nascuda a Vilarobí, Oristà, però resident a Prats de Lluçanès des de fa cinquanta anys, prepara una loció molt bona per al dolor i les inflamacions òssies i musculars. L'anomena *esperit de vi de vitamines* i el prepara posant a macerar diferents herbes, de les quals la més important és l'arnica (*Inula helenioides*), en esperit de vi. Hi posa, a més, herba de Sant Joan (*Hypericum perforatum*), flor de timó (*Thymus vulgaris*), flor de romaní (*Rosmarinus officinalis*) i barballó o espígol (*Lavandula latifolia*). La preparació,

segons ens explicà, és com segueix: «Que no vinguin a parells, les herbes (n'hi poso cinc). Aquestes herbes no floreixen alhora. Jo ompló una ampolla amb esperit de vi i hi vaig afegint les flors. De romaní, el brot florit i, si pot ser, la flor. La principal de totes és l'arnica. D'arnica de la bona jo en sé només allà baix a Merlès. Floreix aquells dies de Sant Joan. N'hi ha una que ho sembla i no és igual. Jo, a tothom que els dic allà on n'hi ha, els dic: 'Sobretot, colliu només el botonet' (perquè no la facin perdre). D'aquest esperit de vi n'he donat a molta gent. Va molt bé: refresca i treu el mal». Una altra herba de la qual ens parlà és la centaura o herba de centaura: «És aquella tan amarganta, que fa venir gana. Se'n posava un brot en un got d'aigua al vespre i al matí et beviess aquells aqua».

Un altre informant, Ramon Badia Comellas, fill de Borredà però que ha viscut la major part de la seva vida a Lluçà i a Prats de Lluçanès, ens explicà, durant la mateixa conversa, les virtuts del timó i dels plantatges: «Per desinfectar les ferides hi ha el timó. I el timó barrejat amb plantatge de l'estret (*Plantago lanceolata*): se'n fa aigua. Això era receptat per un metge (el Dr. Grau). N'hi ha de dues classes, de plantatge; ha de ser de l'estret».

Ressenyem, a continuació, una barreja de plantes diürètica que aquests mateixos informants ens explicaren: herba prima (*Asperula cynanchica*), cabells de blat de moro (*Zea mays*) i arrel de julivert (*Petroselinum crispum*): «Beu-te'n un got i et faràs un tip d'orinar. Neteja molt. I si no les tens totes tres, et fas aigua d'una de sola. L'herba prima sola també va molt bé; encara aquesta tardor en vaig anar a collir».

Continuant encara amb els remeis tradicionals del Lluçanès, voldríem destacar l'elaboració d'un bon nombre d'olis medicinals, preparats tots ells emprant l'oli d'oliva com a excipient de base. A banda dels que s'elaboren per maceració d'una (o més) plantes en l'oli, n'hi ha força els components principals dels quals són d'origen animal i algun altre fet amb ingredients minerals.

Un dels olis més coneguts és l'oli de cop, que s'obté per maceració de la ja esmentada herba de Sant Joan, també anomenada *herba de cop*, *pericó* o *pericons*, en oli d'oliva del bo, a sol i a serena durant tres setmanes (o millor encara, durant quaranta dies). Aquest oli és un bon antiinflamatori, excel·lent per curar cops i torçades (fig. 5). El més habitual és preparar-lo d'aquesta manera, però hi ha qui hi posa algun altre ingredient. Concepció Muns Masferrer (fig. 6), de la Torre d'Oristà, ens explica com recorda que el preparaven: «Quan ens fèiem mal, una patacada, fèiem una cosa que en deien *oli de cop*. En aquest oli hi posaven una herba que se'n diu *pericons* (*Hypericum perforatum*), alfals (*Medicago sativa*) i em sembla que també hi posaven greix de gallina (i no sé què més; no la tinc, la recepta). Ho posaven a macerar amb oli. Em recordo que la mare ens ho feia: ens posava això. Encara no fa gaires anys en vaig llençar un pot que teníem aquí. Feies fregues i llavors hi posaves un drap de llana ben calent, i allò curava. Anava tan bé com els esprais d'ara. El que passa és que posar-te una pomada d'aquestes d'ara és més fàcil. Dels pericons també en diuen *herba de cop* i *herba de Sant Joan*. És una herba alta que es fa pels marges dels camps i fa una floreta molt menuda, groga».

Entre els olis més usats hi havia també l'oli de marduix (*Origanum majorana*), molt eficaç per calmar el mal d'orella dels nens petits: «Posàvem el marduix a

Fig. 5. Pots que contenen oli de cop, un antiinflamatori d'ús extern preparat amb oli d'oliva i herba de Sant Joan (*Hypericum perforatum*). Foto Bonet i Reixach.

macerar durant tres o quatre dies. I els tiràvem dues o tres gotetes d'aquell oli, calentet però que no cremés, i els calmava el mal. La gent, llavors, tenia la idea que s'havia de fer nou dies. Ara no en tenim, però abans tothom en tenia, de *marduix*». També hi havia qui el preparava fent sofregir una mica la planta amb oli en una cassoleta de terrissa.

Una informant de Prats de Lluçanès (nascuda a Sant Martí de Merlès), Concepció Colell Cortines (la Ció de les Vinyes), ens parlà d'un *ungüent de segador*, preparat amb oli d'oliva i altres plantes: «Era bo per si et feies un tall o bé una pelada. El feien en un tupinet: hi posaven oli i hi tiraven tres o quatre herbes, però ara no sé pas si ho sabia fer, no em recordo de quines herbes hi posàvem. Es feia bullir una estoneta i ja estava». També ens explicà la manera de preparar l'*oli de neu*, molt bo per a les cremades: «Això, la mare, ho feia quan nevava: agafava un tupí d'oli, hi tirava una palada de neu, quan n'hi havia, i que bullís una mica, i era l'oli de neu. Si et feies una cremada, aquella butllofa, una mica untada amb aquell oli, i embolicat. Anava bé, aquell oli, i no costava pas de fer. Havia de ser quan nevava». Li demanàrem si encara en prepara: «Encara n'hi ha prou d'haver, de fet, a baix. Però fa molt temps que no n'he fet. Ara, aquestes coses ja no es fan».

Fig. 6. Concepció Muns observant una planta collida pels volts de casa seva, el Puig de la Torre d'Oristà. Foto Bonet i Reixach.

Entre els olis que es preparen per maceració d'algun animal en oli d'oliva podem esmentar els següents: oli de cigales (*Cicada plebeja*), indicat per calmar el mal d'orella; oli de cargolintes (espècie no identificada), per fer emplastres per al mal de la bufeta; oli d'escorpí (*Buthus occitanus*), usat com a contraverí en cas de picada d'escorpí, i oli de llangardaix (*Lacerta lepida*, *Lacerta viridis*), que s'emprava antigament per curar ferides. Ramon Badia ens explicà com s'elaborava l'oli de llangardaix: «S'agafava un llangardaix petit, viu, es ficava a dins d'una ampolla i s'omplia d'oli. Al cap de quinze dies o tres setmanes ja el podies fer servir. Aquell oli feia pellar».

Crida l'atenció un remei fet a base d'oli d'oliva i aigua de calç que s'emprava per curar les cremades. Per tenir aigua de calç calia guardar-ne de la que preparaven els paletes quan es feien obres en una casa. Aquest remei resulta especialment interessant, ja que guarda moltes similituds amb l'anomenat *liniment oleocalcari* de la farmacopea, que encara avui dia es prepara a les oficines de farmàcia i s'usa com a emol·lient en el tractament de diverses afeccions dèrmiques i també com a base per incorporar-hi diferents principis actius. Concepció Muns ens explicà la seva preparació i el seu ús: «Abans, quan feien obres a les cases, feien un pilot de sorra. Llavors feien un forat com que fos un cràter i ho omplien d'aigua, i hi tiraven calç. I allò bullia i després es colava (la calç es colava). Allò ho feien servir per fer el morter, en lloc de ciment. D'aquella aigua tothom en tenia una ampolla. Quan es cremava algú posaves en un plat una mica d'oli i una mica d'aquella aigua, ho baties ben batut i quedava com un allioli. Es posava, i embolicat. Una meva germana va caure al foc i la mà se la va cremar ben cremada, i no ho vem pas dir al metge, només allò: els dits embolicats un per un i només oli d'aquell. Era petita, devia tenir dos o tres anys. I es va curar, no se li coneixia pas res. De vegades, encara que no fessis obres, si en feien en una altra casa n'anaves a buscar una ampolla de mig litre, per tenir-ne. Es guardava, perquè era com esterilitzada, com que havia bullit (la calç bull)».

Manteniment dels coneixements tradicionals al Lluçanès

En tot aquest temps hem constatat que una gran part dels habitants del territori tenen amplis coneixements sobre aquests usos perquè fins a mitjan segle XX el Lluçanès era un lloc eminentment rural, amb pocs metges, amb un gran pes de la tradició i amb indrets força aïllats que tenien dificultats per accedir als serveis dels pobles més grans. Hem comprovat com encara es duen a terme algunes d'aquestes pràctiques, també entre gent jove, una mostra que la cadena de transmissió oral no està del tot trencada.

Creiem que el material recopilat és una important font d'informació sobre les malalties que hi havia en determinats períodes, sobre la percepció que tenien de la salut els mateixos informants i sobre els avenços de la medicina al llarg del temps, si més no respecte a aquelles malalties que avui es donen per desaparegudes o que han trobat un remei ràpid i eficaç. A més, la recerca ens aporta dades sobre la distribució de determinades tasques en el nucli familiar, ja que sembla que les dones eren gairebé sempre les encarregades de recollir les plantes, d'elaborar els remeis i d'aplicar-los, excepte quan els homes tenien algun ofici molt relacionat amb el bosc o en el cas que s'hagués de curar determinat tipus de bestiar.

Referències bibliogràfiques

- AGELET, Antoni. *Estudis d'etnobotànica farmacèutica al Pallars*. Tesi doctoral en Biologia, Facultat de Farmàcia, Universitat de Barcelona, 1999.
- *Plantes medicinals del Pallars*. Olot: Impremta Aubert, 2008.
- BONET, Maria Àngels. *Estudi etnobotànic del Montseny*. Tesi Doctoral, Facultat de Farmàcia, Universitat de Barcelona, 2001.

- BONET, Maria Àngels; VALLÈS, Joan. *Plantes, remeis i cultura popular del Montseny. Etnobotànica d'una reserva de la biosfera*. Granollers i Figueres: Museu de Ciències Naturals de Granollers i Brau Edicions, 2006.
- CAMARASA, Josep Maria. «Pius Font i Quer, un precursor de l'etnobotànica farmacèutica de Catalunya». *Arxiu d'Etnografia de Catalunya*, 3 (1984), p. 175-186.
- DCVB-E = ALCOVER, Antoni Maria; MOLL, Francesc de Borja. *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca: Ed. Moll, 1930-1968. 10 v.
- FONT I QUER, Pius. *Plantas medicinales. El Dioscórides renovado*. Barcelona: Labor, 1961 (12a ed., 1990).
- GRUP D'EXPOSICIONS POPULARS. *Herbes i remeis casolans*. La Torre d'Oristà: Grup d'Exposicions Populars, amb la col·laboració de l'Ajuntament d'Oristà, Caixa de Manlleu i Construccions Oristorre, 1999.
- MULET, Luís. *Aportaciones al conocimiento etnobotánico en la provincia de Castellón*. Tesi Doctoral. Universitat de València, 1990.
- *Estudio etnobotánico de la provincia de Castellón*. Castelló de la Plana: Diputació de Castelló, 1991.
- MUNTANÉ, Joan. *Aportació al coneixement de l'etnobotànica de Cerdanya*. Tesi Doctoral, Facultat de Farmàcia, Universitat de Barcelona, 1991.
- *Tresor de la saviesa popular de les Herbes, Remeis i Creences de Cerdanya del temps antic*. Puigcerdà: Institut d'Estudis Ceretans, 1994 (2a. ed. ampliada 2002).
- *Etnobotànica, etnofarmàcia i tradicions populars de la Catalunya septentrional (Capcir, Cerdanya i Conflent)*. Tesi doctoral. Facultat de Farmàcia (doctorat en Biologia), Universitat de Barcelona, 2005.
- TORRES, Marià. *Antropologia d'Eivissa i Formentera. Herbes, pastors, ses mantes*. Eivissa: Editorial Mediterrània-Eivissa, 1999.
- VALLÈS, Joan, et al. «La recerca en etnobotànica a Catalunya: objectius, mètodes, zones estudiades i alguns resultats i comentaris generals». *RIDEC (Recerca i Difusió de l'Etnologia Catalana)* (26-III-2007), p. 1-10, 2007. <<http://cultura.gencat.net/cpeptc/ridec/>> [Consulta: 19 febrer 2010]
- VILARMAU, Josep Maria. *Folklore del Lluçanès*. Edició a cura del GRFO. Barcelona: Dinsic publicacions i Ajuntament de Prats de Lluçanès, 1997.

Agraïments

Als informants, que han compartit amb nosaltres, a través de llargues i interessants converses, els seus coneixements sobre plantes i remeis del Lluçanès. A Joan Carles Vilallonga, per la revisió del text preliminar i per les aportacions i suggeriments que hi ha fet.